

Viime vuosikymmenet ovat tuoneet yliopistoihin tutkinno uudistuksen ja koulutus kentälle ammatti- korkeakoulut. Lisää muutoksia on odotettavissa, sillä yliopistolain uudistus edustaa uudenlaista ajattelua yliopisto- ja korkeakoulu- politiikassa.

TEKSTI ILKKA VIRTANEN
KUVA LEHTIKUVA / PEKKA SAKKI

sefe
75
vuotta

EKONOMI-LEHTI JULKAISEE VUODEN MITTAAN KATSAUKSIA SUOMALAISEN YHTEISKUNNAN ERI ALOILTA 25 VIIME VUODEN AJALTA. KATSAUKSET OVAT LYHENNELMIÄ LÖPPUVUONNA JULKAISTAVAN SEFEN JUHLAKIRJAN ARTIKKELEISTA.

Korkeakoulupolitiikasta

TULI OSA YHTEISKUNTA-
JA TALOUSPOLITIIKAA

Heisingin kauppakorkeakoulun tohtorit ja maisterit pukeutuivat juhla-asuihin, kun koulu vuoden 2001 promootion yhteydessä juhli 90-vuotista taivaltaan.

Viime vuosikymmenten koulutuspolitiikka on heijastumaa yhteiskunnan yleisistä kehityskaarista. Yhteiskuntaan muutoksia ovat tuoneet

kulku kohti tietoon ja osaamiseen perustuvaa palvelu- ja tietoyhteiskuntaa, pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen sekä Euroopan yhdentymisen ja maapalloistuminen. Koulutussektorille muutokset ovat merkinneet ennen kaikkea koulutustason voimakasta nousua.

1970-luvulla toteutettiin korkeakoulututkintojen suurremontti. Alemmat tutkinnot poistettiin, ylempi tutkinto suunniteltiin nelivuotiseksi, oppiainekeskeisyydestä siirryttiin monialaisiin koulutusohjelmiin ja otettiin käyttöön opintoviikko opintojen laajuusmittana. Tavoitteena oli opintoaikojen lyhentäminen, opiskelun tieteellisyyden korostuminen ja työelämäyhteyksien paraneminen.

Osa opettajista otti uudistuksen innostuneesti vastaan, mutta laajan vastustuksen vuoksi uudistukset jäivät osin kosmeettisiksi. Käsitteet uusittiin, mutta sisällöt säilyivät pääosin ennallaan.

Kokemukset uudistuksesta johtivat tutkintojen tarkistuksiin 1980- ja 1990-lukujen puolivälissä. Pääaine-sivuaineet-rakenne palautui koulutusohjelmien tilalle ja alempi tutkinto palautettiin.

Eurooppalaiseen järjestelmään. Vuonna 2005 toteutetun uudistuksen tavoitteena on lisätä eurooppalaisen korkeakoulutuksen kilpailukykyä ja vetovoimaa muihin maihin verrattuna. Uudistuksen keskeisiä tavoitteita ovat kahteen sykliin (bachelor ja master) perustuvat yhdenmukaiset tutkintorakenteet ja tutkintojen mitoittaminen Euroopan unionin ECTS-järjestelmän mukaisesti.

Liikkuvuuden lisääminen ja kansainvälinen yhteistyö laadunarvioinnissa ovat myös prosessin tavoitteena. Elinikäisen oppimisen periaatetta korostetaan.

Yliopistokoulutus oli 1980-luvulle asti nuorten koulutusta. Työelämän edellyttä-

1980-luvulla yliopistot kiinnostuivat työelämän täydennyskoulutuksesta. Johtamiskoulutuksessa suosion saavuttivat MBA-ohjelmat.

mästä täydennyskoulutuksesta huolehtivat elinkeinoelämän omat koulutusorganisaatiot. 1980-luvulla myös yliopistot alkoivat kiinnostua näistä koulutusmarkkinoista.

Johtamiskoulutuksessa erityisen suosion saavuttivat kansainvälisen mallin mukaiset MBA-ohjelmat. Täydennyskoulutus eriytyi yliopistojen täydennyskoulutusyksiköiden toteuttamaksi.

Täydennyskoulutuksen ohella aikuisväestölle alettiin järjestää opintoja avoimen yliopiston periaatteella. Opinnot koostuvat normaaleista tutkintoon kuuluvista opinnoista, mutta opetus on kohderyhmälle eriytettyä. Riittävästi opintoja suorittaneelle tarjoutuu väylä tutkinto-opiskelijaksi.

Kauppätieteet suosiossa. Vuoden 1986 kehittämlakia seurannut voimavarojen kasvu johdatti yliopistot panostamaan paitsi olemassa olevien alojen kehittämiseen myös uusille aloille. Kauppätieteet olivat erityisesti suosiossa.

Lappeenranta ja Oulu saivat kauppätieteet 1990-luvun alussa ja Kuopio, Joensuu ja Rovaniemi sen lopussa. Kolmen viimeksi mainitun kohdalla kyse oli koulutuksen paikallisesta järjestämisestä, tutkinnonanto-oikeudet taas säilyivät Lappeenrannan teknillisellä korkeakoululla ja Oulun yliopistolla.

Lapin yliopisto on sittemmin luopunut omasta ekonomikoulutuksestaan. Itä-Suomen yliopistoksi yhdistyneet Joensuun ja Kuopion yliopistot saivat kauppätieteellisen alan tutkinnonanto-oikeuden vuoden 2010 alusta.

Koulutusosalalle hajaantunut tarjonta merkitsee voimavarojen pirstaloitumista. Eriytyneenä ongelmana on tutkimusyksiköiden

pienuus. Toisaalta yliopiston sekä sen sijaintialueen ja ympärillä olevan elinkeinoelämän näkökulmasta ratkaisulla on vahvat perusteet. Kauppätieteiden mukanaolo yliopiston tieteenalapaletissa tuo alueelle sellaista osaamista ja asiantuntijuutta, jonka avulla sekä yliopisto että koko yliopiston vaikutusalue voivat säilyttää elinvoimaisuutensa ja kehittyä.

Ammattikorkeakoulut syntyivät. Opetusministeriö esitteli vuonna 1989 kehittämissuunnitelman, jonka keskeisin elementti oli ammattikorkeakoulujärjestelmän luominen korkea-asteen koulutukseen.

Ammattikorkeakoulukokeilut aloitettiin vuonna 1991, ja ensimmäiset vakinaiset toimiluvat myönnettiin vuonna 1996. Nopea liikkeelle lähtö perustui ammattikorkeakoulujen rakentamiseen olemassa olevien opistoasteen oppilaitosten pohjalta.

Korkeakoulujärjestelmämme perustuu duaalimalliin, jossa kaksi erilaista korkeakoulusektoria täydentävät toisiaan. Yliopistojen tehtävänä on tieteellinen tutkimus ja siihen perustuva korkein opetus. Myös tieteellinen jatkokoulutus on yksinomaan yliopistojen tehtävänä. Ammattikorkeakoulujen toiminnassa korostuvat yhteydet työelämään ja alueelliseen kehittämiseen. Tutkinnot ovat ammattipainotteisia korkeakoulututkintoja.

Eniten keskustelua synnyttivät ammattikorkeakoulujen ylempät tutkinnot. Tutkintojen tarpeellisuutta epäilivät erityisesti yliopistot ja akateemiset työmarkkinajärjestöt, kuten Suomen Ekonomiliitto SEFE.

Tutkinnoista annettiin kokeilulaki vuonna 2001, ja ne vakinaistettiin vuonna 2005.

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon tarkoituksena on antaa valmiudet erityistä asiantuntemusta vaativiin työelämän kehittämistehtäviin.

Jäntevään korkeakoulupolitiikkaan.

1970-luku oli korkeakouluissa suurten muutosten aikaa. Paljon turhaakin työtä aiheuttanut tutkinnonuudistus, vielä kiistanalaisempi yliopistojen hallinnonuudistus "mies ja ääni" -vaatimuksineen, yksityisten yliopistojen valtiollistaminen sekä epäily puoluepolitiikan liiasta kytkennästä uudistuksiin olivat jatkuvasti esillä niin julkisessa keskustelussa kuin yliopistojen arjessa.

Keskitetty ohjaus aiheutti korkeakouluille monia käytännön ongelmia. Määrärahoista säädettiin eduskunnassa yksityiskohtaisesti. Tällöin ei aina päästy niukkojen määrärahojen tarkoituksenmukaiseen käyttöön. Kun lisäksi ulkopuoliseen rahoitukseen suhtauduttiin kielteisesti ja sen hankkiminen oli tehty vaikeaksi, vapausasteet korkeakoulujen itsenäisen toiminnan järjestämiseksi olivat vähäiset.

Vuoden 1986 kehittämislain perusteella korkeakoulujen itsemääräämisvaltaa määrärahojen käytössä lisättiin. Opetusministeriön ja korkeakoulujen välillä aloitettiin vuosittaiset tulosneuvottelut ja määrärahojen jakoperusteeksi kehitettiin erityinen rahoitusmalli. Malli oli aluksi pääosin määriin perustuva ja tutkintopainotteinen, sittemmin tutkimuksen rooli on vahvistunut ja myös laadullisia tekijöitä on otettu mukaan.

Painoa laadullisiin tekijöihin. Arvioinnin yleistäminen johti 2000-luvulla siihen, että laadulliset tekijät ovat saaneet yhä enemmän painoa yliopistojen toiminnassa. Vertailukohtia on haettu kansainvälisistä käytännöistä. Tutkimuksessa alettiin arvostaa julkaisemista kansainvälisissä korkeatasoisissa sarjoissa, ja vain laadukkaan koulutuksen katsottiin tuottavan kilpailukykyistä työvoimaa kansainvälistyneille markkinoille.

SEFE on koulutuksen laadukysymysten pioneeri Suomessa. Liitto aloitti 1990-luvulla yhteistyössä alan yliopistojen kanssa

ekonomikoulutuksen tulosten seurannan ja arvioinnin, joka on osa monen yliopiston laatu järjestelmää.

Kansainvälistymiskehitys teki tiedosta ja osaamisesta yhä tärkeemmän maamme menestymistekijän. Yliopistojen rooli korostui. Tämä edellytti yliopistoilta tiiviistä vuorovaikutuksesta elinkeinoelämän ja muun yhteiskunnan kanssa.

Erillistä rahoitusta vuorovaikutukseen ei kuitenkaan ole ollut, vaan se oli hankittava yhteistyökumppaneilta. Ulkopuolisen rahoituksen hankintaa ja käyttöä hankaloittivat kuitenkin valtion tilivirastoina toimivia yliopistoja koskevat säädökset. Paineet yliopistojen taloudellisen autonomian lisäämiselle tulivat niin suuriksi, että yliopistoja koskeva lainsäädäntö nähtiin välttämättömäksi uudistaa perusteellisesti.

Yliopistolaki uudistettiin. Vuonna 2010 voimaan astunut uusi yliopistolaki merkitsee suurta muutosta yliopistoille. Yliopistojen perusluonne säilyy, mutta toimintaedellytyksiin tulee runsaasti yritysmaailmasta tuttuja piirteitä. Katsantokannasta riippuen uudistuksia pidetään välttämättömänä kehityksenä tai yliopistolle vieraana markkinavoimien armoille joutumisena.

Yliopistot ovat nyt itsenäisiä oikeushenkilöitä, joko yksityisoikeudellisia säätiöitä (Aalto-yliopisto ja Tampereen teknillinen yliopisto) tai julkisoikeudellisia laitoksia (muut yliopistot).

Yliopistojen yhteiskuntasuhteet vahvistuvat, kun yliopistojen hallitusten jäsenistä vähintään 40 prosenttia on yliopistoyhteisön ulkopuolelta. Yksilöjohtajuus korostuu, kun rehtorista tulee toimitusjohtajatyypinen akateeminen johtaja.

Yliopistojen taloudellinen liikkumavara kasvaa, ne voivat vastaanottaa lahjoituksia, saada pääomatuloja ja harjoittaa liiketoimintaa. Samalla taloudellinen vastuu kasvaa. Toiminnan kehittäminen jää entistä enemmän yliopiston omien valintojen ja varainhankintakyvyn varaan.

Kilpailu kiristyy, ja jyvät tulevat erottumaan akanoista.

Yliopistojen pätehtävinä säilyvät tut-

kimus ja siihen perustuva opetus. Tutkimuksessa ja opetuksessa säilyy niiden perinteinen vapaus. Yliopistot valitsevat itse henkilökuntansa, opiskelijansa ja päättävät elimensä. Akateemisesta päätöksenteosta vastaavat henkilökuntaan kuuluvat yksilöjohtajat ja yliopistoyhteisön jäsenistä koostuvat monijäseniset hallintoelimet.

Uusia ratkaisuja edessä. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut hakeutuvat monin eri toimin kohti vahvempia yksiköitä. Kump-paneita haetaan ja tehdään strategisia liittoumia.

Lisää yhdistymisiä tapahtuu, erityisesti ammattikorkeakoulusektorilla. Toistaiseksi yliopistot ja ammattikorkeakoulut on pidetty toisistaan erillään. On kuitenkin täysin mahdollista – duaalimalli säilyttäen – muodostaa myös sellaisia kokonaisuuksia, jossa on mukana sekä yliopisto että ammattikorkeakoulu.

Tällaiset ratkaisut voivat jopa tukea kahden korkeakoulutyypin säilymistä. Suomessa ei tarvitse tapahtua samaa, kuin Britanniassa silloin kun Polytechnic-oppilaitokset muuttuivat yliopistoiksi. Ruotsista on hyviä esimerkkejä vahvoista yliopistoista, kuten Uumajan ja Luulajan yliopistot, joiden sisällä toimii Suomen ammattikorkeakouluja vastaavia yksiköitä.

Uusi yliopistolaki edustaa uudenlaisia ajattelua yliopisto- ja korkeakoulupolitiikassa. Toivottavasti se auttaa tekemään myös muita korkeakoulupoliittisia ratkaisuja ilman liian tiukkaa sidosta aiemmin tehtyihin linjauksiin. Pää kehitystä edistäville muutoksille on saatu auki. **E**